

СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТА НАЦІЄТВОРЕННЯ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В. О. Татенко (м. Київ)

Проблема суб'єкта націєтворення розкривається через низку її аспектів. Зокрема, звертається увага на існування певної невизначеності в трактуванні та застосуванні поняття “націєтворення”, що дає підстави для розрізнення похідних від нього понятійних конструктів, як то: а) перетворення етносу, народу в націю; б) утворення нації з ініціативи інституту держави; в) національне відродження; г) розбудова нації, що вже склалася, тощо, оскільки в кожному із цих націєтворчих сценаріїв наявні свій набір і своя особлива конфігурація суб'єктних сил, свої цілі та способи їх досягнення. Наголошується, що функціональний формат суб'єктної активності залежить також від соціально-психологічних характеристик націєтворчого процесу як переважно стихійного чи організованого, вимушеного чи вільного, стереотипного, запозиченого чи оригінального. Щоб розв'язати означену та інші проблеми, здійснено спробу розробити пробний варіант соціально-психологічної концепції суб'єкта націєтворчого процесу, структуру якої утворюють функціонально пов'язані між собою концепти: мотивації націєтворення; засобів і способів творення нації; спрямованості в ситуації націєтворення; практичної реалізації проекту націєтворення; оцінювання отриманих результатів; інтеграції досвіду націєтворення; визначення можливостей переходу на більш високий його рівень.

Ключові слова: етнос, народ, нація, процес націєтворення, суб'єкт націєтворення, мотивація націєтворення, концепція суб'єкта процесу націєтворення.

Постановка проблеми. Обравши *об'єктом* дослідження процес націєтворення, а *предметом* – того, хто цей процес проектує, скеровує, здійснює, оцінює і за який несе відповідальність, розпочнімо з того, що нація являє собою велику соціальну групу з властивими їй соціально-психологічними ознаками, які є спільними для всіх великих соціальних груп, таких як раси, класи, народи, релігійні системи, великі політичні партії, масові соціальні рухи тощо.

Виникнення і становлення великих соціальних груп відбувається як незалежно від свідомості та волі людей, так і за більш чи менш свідомої, безпосередньої чи опосередкованої їхньої участі. Це можуть бути реальні групи і групи, створені людською уявою. Буття їхнє регулюється міфами, символами, звичаями, традиціями, ідеологіями, моральними нормами, юридичними законами, а також радами, сенатами, урядами тощо. Членство у великих групах може залежати і не залежати від людини, може мати як добровільний, так і примусовий характер. На відміну від малих груп, контакти між їхніми членами є переважно опосередкованими. Поєднує та утримує людей у цих групах, стимулює їх до вияву відповідної групової активності почуття “Ми”, ідентифікація з цінностями, які більшість їхніх членів визнає для себе значущими. Кожна з великих соціальних груп, включаючи людство, за певних соціально-психологічних умов може виявляти групову (масову, колективну) суб’єктну активність у властивій їй формі. Так, свого часу заклик “Пролетарі всіх країн, єднайтеся!” став стимулом до прояву робітничим класом як великою соціальною групою спільної суб’єктної активності з метою здійснення світової пролетарської революції. Водночас великі соціальні групи мають, окрім спільних, свої специфічні особливості, пов’язані з їхнім походженням, становленням, організацією та реорганізацією, функціонуванням, розвитком і взаємодією з іншими групами – малими і великими.

Аналіз останніх публікацій та виокремлення невирішених частин загальної проблеми. Націю в більшості випадків визначають як вищий рівень спільного буття, що його здатен досягнути у своєму розвитку той чи інший етнос або народ. Сутнісними ознаками зрілої нації можна вважати гармонійне поєднання своєрідності, суверенності, соборності, демократичності, громадянськості, суб’єктності і вчинковості і, крім того, наявність власної назви, власної території, власної історії, власної мови, власної культури, власної економіки, власної держави і державної влади, а також своєї особливої перспективи розвитку [3; 9].

Існує ряд версій щодо того, як відбувається процес націєтворення і які сили на нього впливають. Так, одні дослідники дотримуються думки, що цей процес бере свій початок у добу модерну, коли на зміну феодалізму з його сепаратною психологією, соціальною, економічною та політичною роздробленістю приходить капіталізм зі своїми принципами вільного виробництва, вільної торгівлі, вільної праці, вільної робочої сили тощо. На думку інших, процес націєтворення починається з роду-племени і в ході історичних трансформацій кожний народ так чи інакше повинен перетворитися на націю. Підхід, що намагається поєднати всі вищезгадані, наголошує на необхідності при визначенні нації як продукту модерної доби чи результату соціального конструювання враховувати історію становлення етносів у їхній домодерній історії – і не тільки як “уявних”, а й реальних спільнот [8, с. 94-103].

Феномен нації та її становлення, як зазначалося, можна розглядати, в одних випадках, як закономірний, наперед визначений результат функціонування та розвитку соціуму, в інших – як продукт свідомої і цілеспрямованої конструювальної активності людської спільноти [1, с. 180-223]. Своєрідною спробою поєднання об'єктивного і суб'єктивного підходів до розуміння природи процесу націєтворення можна вважати концепцію етногенезу Л. М. Гумільова, на думку якого етнічна історія має дискретний (переривчастий) характер, а імпульсом, що приводить етноси до руху, є “пасіонарні поштовхи” – викликані незалежними від людини природними силами енергійні вияви окремими індивідами та їхніми групами творчої активності, що на найвищому пасіонарному рівні виражається в готовності останніх до самопожертви заради досягнення поставлених цілей [2].

Привертає увагу проблема співвідношення статусів нації і держави у процесі їх становлення. Існує думка, що утворення держави є неодмінною умовою перетворення етносу (народу як співдружності етносів) у націю. Так, А. Ф. Колодій визначає національну державу як “засіб політичного самоствердження націй і захисту національних інтересів” [4]. Щоправда, як свідчить історія, зокрема й українського соціуму, існує чимало прикладів того, як державна влада намагається перекласти статус засобу на народ, а себе мати за головну мету своєї активності. Знову ж таки, коли спочатку формується соціально-політичний інститут державної влади (як, наприклад, у США), а лише потім і саме за ініціативної участі останнього розробляються і реалізуються проекти націєтворення, питання про те, хто кому має служити, теж нерідко залишається відкритим і конфліктогенним.

Логічно очікувати, що процес творення (відродження) нації відповідає критеріям новизни, оригінальності, унікальності. Проте існує цілком зрозуміла, але все-таки об'єктна тенденція запозичення як ідейного змісту, так і форм організації націєтворчого процесу спільнотами, які прагнуть стати націями, у тих, хто цього вже досяг. І справді, використовуючи зразки, можна уникнути багатьох помилок, виграти у швидкості перетворень, але ж – програти в самобутності. Так, на думку Р. Шпорлюка, на розроблення українського проекту націєтворення певним чином впливали проекти, розроблені і запроваджені в Росії та Польщі [10]. Існує також, у чомусь об'єктна, версія, що народів, який мешкає на території України, враховуючи радянське минуле, а також соціальні, політичні, економічні негаразди сьогодення, складно самотужки рухати націєтворчий процес. Тому, мовляв, слід створити умови, щоб в Україну приїхали жити і працювати мільйони представників української діаспори, зацікавлені в економічному і культурному зростанні своєї батьківщини. При цьому очікується, що приїжджі

українці зможуть позитивно вплинути на розвиток національної самосвідомості та ідентичності місцевих жителів.

Отже, як можна переконалися, процес націєтворення має не тільки свою об'єктивну природу, але, певною мірою, є залежним від свідомості і волі, а також взаємодії різних суб'єктивних сил, які беруть у ньому участь – внутрішніх і зовнішніх. Активність цих “сил” досліджують різні науки – історія, соціологія, культурологія, політологія та ін. Проте існують феномени націєтворення, дослідження яких може і повинна здійснювати соціальна психологія у співдружності насамперед з етнопсихологією та політичною психологією. Це – спільні чи колективні уявлення і переживання людей, пов'язані з їхньою належністю до певного етносу чи народу, етнічна і національна самосвідомість певного соціуму, тип національного характеру, темпераменту, особливості самоідентифікації, соціальної перцепції, історичної пам'яті, форм мислення і вольових виявів, етнонаціональна своєрідність мови і мовлення, комунікативних процесів, соціальних почуттів і ставлень, зокрема позначених займенниками Я – Ти – Ми – Вони, тощо. Саме засобами соціальної психології реально здійснити спробу переходу від дослідження загального до дослідження особливого, а від нього – до наукового опису унікально-неповторного, що властиве певному національному утворенню. У цьому плані чимало зроблено, зокрема, вітчизняними фахівцями в галузі соціальної психології, політичної психології та енопсихології (В. О. Васютинський, П. П. Горностаї, О. А. Донченко, І. В. Жадан, А. М. Львовичкіна, В. В. Москаленко, Л. Е. Орбан-Лембрик, М. М. Слюсаревський, П. Д. Фролов, Ю. М. Швалб та ін.).

У своєму дослідженні ми зосередили увагу на *проблемі суб'єкта націєтворчого процесу* в її соціально-психологічному вимірі. Суть цієї проблеми полягає, по-перше, в тому, що, з легкої руки постмодерністів, у науках про людину породжується невиправданий сумнів щодо принципової здатності людської істоти і людської спільноти бути суб'єктами власного життя. По-друге, що навіть серед соціальних психологів існують різні і навіть протилежні уявлення щодо природи масової, групової, колективної суб'єктності. По-третє, не менш дискусійним є питання щодо специфіки суб'єктивних характеристик етносів, народів, націй та їхніх союзів, людства в цілому як планетарної спільноти. А по-четверте, як свідчить аналіз наукових праць відповідного спрямування, у сучасній соціальній психології досі не представлена концептуальна розробка власне суб'єктивних аспектів проблеми націєтворення. Хіба що трапляються твердження про те, що критерієм перетворення етносу, народу в націю, а також критерієм міри зрілості останньої є здатність і готовність не тільки еліти, але й переважної більшості пересічних громадян бути суб'єктами економічного, політичного, культурного, міжнародного життя своєї країни. Відомі непоодинокі випадки визначення нації як

суб'єкта не тільки стихійної і вимушеної, але також свідомої, вільної, ініціативної, творчої, цілеспрямованої і відповідальної активності. Так, А. Ф. Колодій зазначає, що суспільні трансформації відбуваються як спонтанно, так і з участю свідомої волі і цілеспрямованих зусиль певних дійових осіб. Їхня свідомість та дії становлять суб'єктивні передумови формування націй і відповідають на питання: хто (духовно-інтелектуальні та політичні еліти, державні структури, національні лідери) і яку (просвітницьку, організаторську, регулятивну) проводив свідому роботу, що сприяла згуртуванню, консолідації цих великих спільнот [5]. Проте автор не ставить собі за мету проведення спеціального аналізу власне суб'єктивних форм функціонування нації, зокрема відмінностей між індивідуальною, груповою, колективною і масовою суб'єктивністю, між суб'єктивною активністю етносу, народу, держави і національної еліти, аналізу проблем, які заважають консолідуватися цим суб'єктивним силам, щоб у разі необхідності гуртом протистояти впливам зовнішніх суб'єктів, які намагаються скеровувати процес націєтворення у вигідний для себе бік.

Знову ж таки, одна справа, коли еліта етносу-народу розробляє проект створення нації і за підтримки останнього здійснює його реалізацію. Інша річ, коли йдеться про вже сформовану націю як суб'єкта націєтворення. Напевно, у другому випадку слід говорити про подальшу розбудову нації, що склалася, чи її відродження, якщо вона занепала.

Тобто проблема національної спільноти як масового, групового, колективного суб'єкта національного життя, як суб'єкта націєтворення і національного саморозвитку є багатоаспектною і доволі складною. Тому її наукове соціально-психологічне опрацювання обов'язково передбачає процедуру концептуалізації – конструювання цілісного уявлення про об'єкт пізнання на основі виділених і обґрунтованих теоретично-методологічних положень, що і є головною метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй спробі соціально-психологічної концептуалізації уявлень про суб'єктивні феномени процесу націєтворення ми спиралися на такі положення.

1. Націєтворення є процес спільної (масової, групової, колективної) суб'єктивної активності певного соціуму, який може здійснюватися з метою створення нації, відродження нації і розбудови нації, що передбачає різну активність і залученість етносу, народу, еліти, влади, держави, громадянського суспільства тощо як його суб'єктів. Націю як велику соціальну групу, в разі її утвердження, можна розглядати як відносно самостійний груповий (колективний) суб'єкт самоорганізації та саморозвитку.

2. В основу розроблення соціально-психологічної концепції суб'єкта націєтворення покладено авторський варіант загальнопсихологічного уявлення про функціональну структуру діяльності, що схематично поєднує в собі такі функціональні блоки: хотіти творити – могли тво-

рити – зважуватися на творчість – здійснювати задумане – оцінювати здійснене – набувати досвід творення – підноситися на новий рівень творчої активності.

3. Відповідно, структуру спільної (групової, колективної) суб'єктної націєтворчої діяльності утворюють такі функціонально пов'язані між собою компоненти, як: формування мотивації націєтворення – визначення засобів та способів націєтворення – орієнтація в ситуації націєтворення – реалізація націєтворчих цілей – оцінювання результатів націєтворення – накопичення та інтеграція досвіду націєтворення – перехід на більш високий рівень націєтворчої діяльності.

Оскільки в межах статті неможливо докладно розглянути всі складові структури суб'єкта націєтворчої діяльності, зосередимо увагу на питанні про *мотивацію націєтворення*. Так, процес творення нації передбачає актуалізацію в його суб'єкта відповідної потреби, яка в разі її усвідомлення набуває значення мотиву, що стає змістовим стимулом для цілеспрямованої діяльності. При цьому потреба інтеграції за національною ознакою, потреба національного відродження і розвитку, а також відповідна мотивація можуть виникати як реакція на небезпеку, пов'язану з ризиками для фізичного існування певного народу (геноцид, незаконна анексія території, утиски в питанні мови тощо), через втрату свободи самоактуалізації, неможливістю задовольнити інші базові потреби, про які писав, А. Маслоу. Це може бути форма захисної реакції як від зовнішнього агресора, так і від своєї власної влади. Коли ж ситуація покращується, то питання націєтворення, національного відродження можуть зміщуватися на другий і навіть третій плани. Тобто соціально-психологічними чинниками націєтворення в цьому разі будуть негативні переживання (образи, страху, несправедливості, скривдженості, гніву, ненависті тощо), що їх переживає народ у його переважній більшості. Тут нація постає радше засобом розв'язання життєвих проблем певної спільноти, що набули небезпечного загострення, а її розбудова має вимушений характер.

Соціально-психологічною основою протилежного варіанта мотивації націєтворення є спільне почуття свободи, прагнення до досконалості, розкриття нових можливостей існування і розвитку, до утвердження своєї унікальності, до експериментування тощо. У цьому разі творення чи відродження нації постає вже не стільки як засіб і вимушена активність, а як активність добровільна, ініціативна, творча, як відносно самостійна цінність і мета, як внутрішній мотив, що надає смислу індивідуальному і спільному життю певного соціуму. Це той рівень, на якому народ як суб'єкт пишається творінням рук своїх, ідентифікує себе як національне Ми, виявляє готовність до боротьби і самопожертви заради утвердження і відстоювання ідеалів свого національного буття.

Певним соціально-психологічним стимулом до націєтворення може ставати порівняння умов та рівня свого життя з тим, як живуть інші, більш розвинені країни світу. Щоправда, при цьому може мати місце вияв елементарних заздрощів чи змагальних мотивів типу “Наздоженемо і переженемо Америку!”, що навряд чи сприяє творенню нації чи її відродженню як відносно самостійної цінності.

Якщо вести мову про проблемні соціально-психологічні моменти мотивації націєтворення, то слід звернути увагу на існування в різних представників народних мас не тільки своєрідних, а й протилежних диспозицій щодо необхідності чи бажаності цих соціальних проєктів особисто для себе, а також щодо участі в їх реалізації. Так, на думку І. С. Кона, представники різних соціальних класів можуть по-різному ставитися до національного як цінності. Мовляв, національна буржуазія зацікавлена в тому, щоб мати економічні привілеї, селян більше влаштовує консервативна національна політика, інтелігенція може виявляти інтернаціональну орієнтацію, як, наприклад, у науці. Влада вимушена лавірувати в національному питанні. Військові – згідно з обов’язком – повинні захищати національні інтереси тощо [6]. Існує навіть думка, що глобалізм – це конструкт, розроблений економічними, політичними, інтелектуальними елітами, а бути сьогодні елітою, мовляв, означає поставити себе в незалежне становище від національних інтересів і національних сподівань [7, с. 5-6].

Певну ризик під такими дискусіями, слід думати, підводить соціально-психологічне положення про те, що процес утворення нації чи її відродження починає набувати ознак цілеспрямованої конструктивної активності тоді, коли це виявляється потрібним роботодавцям і робітникам, працюючим і безробітним, багатим і бідним, народу і владі, титульному етносу і етнічним меншинам, якщо розроблення проєкту створення нації, її розбудови чи національного відродження, проведення відповідної організаційної, просвітницької роботи в масах тощо ініціативно і відповідально здійснюється економічною, політичною, інтелектуальною елітою країни, її національними лідерами на основі духовного мотиву творення соціального блага для свого народу.

Водночас видається важливим звернути увагу на необхідність постійного узгодження (всередині кожного і між собою) двох мотиваційних планів націєтворчої активності соціуму – стихійного й організованого.

Річ у тім, що народ, у широкому розумінні цього слова, до якого належать і еліта, і влада, можна розглядати як складну, суперечливу, відкриту, динамічну, здатну (певною мірою) до самоорганізації соціально-психологічну систему мотивів процесу націєтворення. Хтось визнає високу значущість для себе і для всіх процесу відродження чи розбудови нації. Хтось цього взагалі не визнає, а комусь це байдуже. Знову ж таки, хтось, як зазначалося, розглядає націєтворчий процес з точки зору його вигоди для себе, а хтось вважає для себе за честь і ба-

чить своїм громадянським обов'язком бути його учасником. Існує певний прошарок тих, які хочуть, але не можуть визначитись у боротьбі мотивів, і тих, які можуть, але не хочуть цього робити. При цьому загальна по країні соціально-психологічна картина мотиваційних виборів і, відповідно, суб'єктних сил, готових прилучитися до процесу націєтворення, постійно змінюється під впливом цілої низки зовнішніх і внутрішніх чинників, зокрема і насамперед – під впливом засобів масової комунікації.

Під організованим планом мотивації націєтворення розуміють, власне, більш організовану, краще осмислену, науково обгрунтовану, звірену зі світовим досвідом, таку, що спирається переважно на переконання, систему спонукальних сил, притаманну представникам справжньої економічної, наукової, релігійної, літературної, мистецької еліти, визнаним політичним лідерам, державним діячам, а також активним членам політичних партій, громадських організацій, учасникам соціальних рухів тощо. Як свідчить досвід, ця система інтенцій теж не виглядає однорідною. І тут можуть переважати егоїстичні мотиви над альтруїстичними, матеріальні – над духовними; також може спостерігатися боротьба за посади, звання, привілеї тощо з використанням націєтворчої тематики як засобу маніпулювання суспільною думкою.

Ще один варіант мотивації націєтворення, про який варто згадати, представлений крайніми позиціями, які займають їх носії. Ідеться про мотиви, притаманні представникам радикального націоналізму та радикального космополітизму. Якщо перші прагнуть утвердитися в ролі вищої нації і підпорядкувати собі нації нижчого рівня, то другі готові силою подолати національні відмінності, стерти з лица планети державні кордони тощо.

Тому одним з важливих концептуальних завдань слід вважати розроблення та запровадження соціально-психологічних технологій формування у громадян, насамперед у молодого покоління, суб'єктних мотивів націєтворення, сутнісне ядро яких становить диспозиція “свободи для”, а не “свободи від”, здатність конструктивно поєднувати цінності глобалізації і націєтворення, ставлення до відродження чи розбудови нації не тільки як до засобу, а обов'язково як до важливої смисложиттєвої мети.

Висновки. Отже, проблема суб'єкта націєтворення полягає насамперед у його соціально-психологічній багатолікості, багатозначності і недостатній визначеності. В одних випадках таким суб'єктом мисляться народні маси, в інших – їхні еліти, ще в інших – інститути держави, державної влади, а ще в інших – громадянське суспільство. Важливо пам'ятати, що позитивно чи негативно впливати на процес націєтворення в певній країні здатні також різні зовнішні сили. При цьому проблемна ситуація може виникати внаслідок спроб соціально-психологічної диференціації та інтеграції, а також ефективного використання активності цих та інших суб'єктів, які беруть участь у процесі націєтворення.

Активність суб'єктів націєтворчого процесу може диференціюватися, а також інтегруватися за критеріями стихійності – організованості, необхідності (вимушеності) – свободи (бажаності). Ознакою прогресу в питанні націєтворення є поступовий і обґрунтований їх перехід від формату стихійності і вимушеності до формату організованості і свободи.

Щоб уникнути непорозумінь і зайвих дискусій, варто розрізнити в дослідженні процесу націєтворення принаймні три соціально-психологічні аспекти: перетворення етносу, народу, держави в націю; відродження нації; розбудови нації, що вже створена. Необхідність такого розрізнення пояснюється тим, що, скажімо, на процес відродження нації можуть впливати історична пам'ять і попередній досвід націєтворення, а в процесі розбудови нації в ролі основного суб'єкта може виступати громадянське суспільство. Знову ж таки, про націю як справжнього суб'єкта націєтворчого процесу коректно говорити лише у випадку, коли є необхідні і достатні підстави для констатації факту її реального існування. У разі наявності останніх націю можна розглядати як головний суб'єкт національного самотворення, що поєднує в собі суб'єктні сили етносу, народу, його еліти, політичної системи, держави, релігійних утворень, громадянського суспільства та ін.

Констатовано необхідність концептуалізації соціально-психологічних уявлень про суб'єкта націєтворчого процесу. Пропонується варіант відповідної концептуальної конструкції, в основу розроблення якої покладено авторську модель функціональної структури суб'єктної активності. Спеціальну увагу приділено аналізу першого структурного блоку, а саме мотивації суб'єкта націєтворення. Зокрема, звертається увага на те, що процеси творення, відродження чи розбудови нації можуть оцінюватися їх суб'єктами переважно як засіб задоволення своїх потреб, а можуть виступати для них як індивідуальна і спільна з іншими смисложиттєва цінність і мета. Проблемна соціально-психологічна ситуація може виникати в разі зіткнення суб'єктів з різною мотивацією націєтворення, а також через нездатність кожного з них визначитися щодо того, якому із цих протилежних мотивів віддати перевагу.

Перспективу подальшого соціально-психологічного дослідження проблеми суб'єкта націєтворення вбачаємо в послідовному розробленні представленої концептуальної моделі, її теоретичній апробації та емпіричній верифікації, що є неодмінною умовою її запровадження в практику.

Література

1. *Андерсон Б.* Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма / Бенедикт Андерсон; пер. с англ. В. Николаева. – М. : Канон-пресс-Ц : Кучково поле, 2001. – 288 с.

2. Гумилёв Л. Этногенез и биосфера Земли / Лев Гумилёв. – СПб. : Кристалл, 2001. – 642 с.
3. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму : монографія / Георгій Касьянов. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
4. Колодій А. Національний вимір суспільного буття / Антоніна Колодій. – Л. : Астролябія, 2008. – 368 с.
5. Колодій А. Рукопис брошури “Нація як суб’єкт політики” / Антоніна Колодій. – Л. : Кальварія, 1997. – 55 с.
6. Кон И. С. Социологическая психология / И. С. Кон. – М. : Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж : Модэк, 1999. – 560 с.
7. Панарин А. Искушение глобализмом / Александр Панарин. – М. : Эксмо, 2003. – 416 с.
8. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Ентоні Сміт ; пер. з англ. М. Климчука, Т. Цимбала. – 2-ге вид., стереотип. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 320 с.
9. Українська політична нація: проблеми становлення : зб. наук. статей / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), М. Т. Степика, В. М. Яблонського. – К. : НІСД, 2012. – 384 с.
10. Шпорлюк Р. Україна: від імперської окраїни до незалежної держави: пер. з англ. / Роман Шпорлюк // Схід-Захід : істор.-культурол. зб. – Х., 2001. – Вип. 4. – С. 10–43.

Reference

1. Anderson, B. (2001). *Vooobrazhayemye obshchestva. Razmyshleniya ob istokakh i rasprostraneniі natsionalizma* [Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism]. Moscow: Kanon-press-TS; Kuchkovo pole Publ. (rus).
2. Gumilov, L. (2001). *Etnogenez i biosfera Zemli* [Ethnogenesis and biosphere of the Earth]. St. Petersburg: Kristall Publ. (rus).
3. Kasyanov, G. (1999). *Teorii natsii ta natsionalizma* [Theory of nation and nationalism]. Kyiv: Lybid (ukr).
4. Kolodiy, A. (2008). *Natsionalnyi vymir suspilnoho buttia* [National dimension of social life]. Lviv: Astrolibiia Publ. (ukr).
5. Kolodiy, A. (1997). *Rukopys broshury “Natsiia yak subiekt polityky”* [Manuscript of the brochure “The Nation as a subyekt of Policy”]. Lviv: Kalvariia Publ. (ukr).
6. Kon, I. S. (1999). *Sotsiologicheskaya psikhologiya* [Sociological Psychology]. Moscow: Moskovskiy psikhologo-sotsial'nyy institut; Voronezh: Modek Publ. (rus).
7. Panarin, A. (2003). *Iskusheniye globalizmom* [The Temptation of Globalism]. Moscow: Eksmo Publ. (rus).
8. Smith, E. D. (2009). *Natsii i natsionalizm v globalnuyu epokhu* [Nations and Nationalism in a Global Era]. Moscow: Nika-Tsentr Publ. (rus).
9. Umnyy, M. M., Stepiko, M. T., Yablonskiy, V. M. (Eds.). (2012). *Ukrainska politychna natsiia: problemy stanovlennia* [Ukrainian political nation: the problems of formation]. Kyiv (ukr).
10. Shporliuk, R. (2001). *Ukraina: vid imperskoi okrainy do nezaleznoi derzhavy* [Ukraine: from imperial Periphery to a Sovereign State]. *Skhid-Zakhid* [East-West]. Kharkiv, Is. 4, pp. 10–43 (ukr).

Татенко В. А. Проблема субъекта национального строительства: социально-психологический аспект

Проблема субъекта национального строительства раскрывается через ряд ее аспектов. В частности, обращается внимание на существование некоторой неопределенности в трактовке и применении понятия “национальное строительство”, что дает основания для различения таких производных от него понятийных конструкций, как: а) превращение этноса, народа в нацию; б) образование нации по инициативе института государства; в) национальное возрождение; г) развитие уже сложившейся нации и т. п., поскольку в каждом из этих сценариев имеют место свой набор и своя особая конфигурация субъектных сил, свои цели и пути их достижения. Подчеркивается, что функциональный формат субъектной активности зависит от социально-психологических характеристик процесса национального строительства как преимущественно стихийного или организованного, вынужденного или свободного, стереотипного, заимствованного или оригинального. С целью решения указанных и других проблем предпринята попытка разработки пробного варианта социально-психологической концепции субъекта нациетворческого процесса, структуру которой составляют функционально связанные между собой концепты: мотивации национального строительства; средств и способов построения нации; ориентации в ситуации национального строительства; практической реализации проекта национального строительства; оценивания полученных результатов; интеграции опыта национального строительства, определения возможностей перехода на более высокий его уровень.

Ключевые слова: этнос, народ, нация, процесс национального строительства, субъект построения нации, мотивация национального строительства, концепция субъекта процесса национального строительства.

Tatenko V. O. The problem of the subject of nation creation: social-psychological aspect

The problem of the subject of nation creation has a set of aspects. Particularly, there is definite uncertainty in reading and using of term “nation creation,” what makes a background for differentiation of notional constructs derived from it. Among them: a) transformation from ethnos, ethnical group to the nation; b) nation creation upon an initiative of a state institution; c) national rebirth; d) development of the already existed nation, etc. It worth saying that in every scenario mentioned above take place its own set and its own configuration of subjective force, own aims and ways of their achievement. The functional format of subjective activity depends on social-psychological characteristics of the process of nation creation as mainly spontaneous or organized, forced or free, stereotyped, borrowed or innovative. To solve problems mentioned above and other ones we take the attempt of creation of a probationary variant of the social-psychological conception of the subject of the nation creation process. The structure of the conception consists of functionally related concepts: motivation of the nation creation; means and methods of the nation creation; orientation in the situation of the nation creation; practical implementation of the project of nation creation; evaluation of the results; identification of opportunities to move to a higher level.

Key words: ethnos, ethnical group, nation, the process of nation creation, the subject of nation creation, the motivation of nation creation, the conception of the subject of nation creation.

© Татенко Віталій Олександрович, 2017